

UTLÅTANDE

30.8.2024

A 10 24 05 85

**STATENS ÄMBETSVERK
PÅ ÅLAND**

Utlåtande från Statens ämbetsverk på Åland

**RP med förslag till lagstiftning
om en reform av Statens regionförvaltning**

Innehåll

1	Inledning	3
2	Förvaltningsområde och styrning	4
2.1	Ämbetsverket hör till finansministeriets förvaltningsområde	4
2.2	Styrning av Statens ämbetsverk på Åland	4
3	Ämbetsverkets ledning	5
3.1	Utnämning av landshövdingen	5
3.1.1	Förslaget	5
3.1.2	Bakgrunden	6
3.1.3	Ändringsbehov	6
3.1.4	Utgångspunkter för en kompromiss	7
3.2	Behörighetskrav för förvaltningschefen	8
3.3	Ämbetsverkets förslag	9
4	Ämbetsverkets verksamhetsområden	9
4.1	Förvaltningsuppgifter	9
4.1.1	Lagtexten	9
4.1.2	Konsument- och konkurrensrättsliga frågor	10
4.1.3	Alkoholförvaltning	11
4.1.4	Beredskap inför undantagsförhållanden	11
4.1.5	Tillsyn i barnskyddsfrågor och förvaltningsklagan	12
4.1.6	Ämbetsverkets förslag	12
4.2	Utökad samarbete för att spara resurser	13
4.3	Övrigt	14

1 Inledning

Statens ämbetsverk på Åland (i fortsättningen ämbetsverket) är en sektorövergripande statlig förvaltningsmyndighet som verkar på samma nivå som regionförvaltningsverken i övriga landet. På grund av Ålands självstyrelse har ämbetsverket färre uppgifter än övriga regionförvaltningsverk. Ett annat undantag är att Sydvästra Finlands regionförvaltningsverk sedan ett par år tillbaka sköter förvaltningsuppgifter på Åland som hör samman med arbetsskyddet. Utöver regionförvaltningsverkens uppgifter så sköter ämbetsverket vissa förvaltningsuppgifter som normalt inte hör till regionförvaltningsverkens ansvarsområden. Det handlar om statliga myndigheters förvaltningsuppgifter som inte har någon verksamhetsenhet eller servicepunkt placerad på Åland. Ämbetsverket sköter dessutom en del administration som hör samman med landshövdingens och Ålandsdelegationens roll i självstyrelsesystemet och som regleras i självstyrelselagen.

I en del fall har förvaltningsuppgifter i lag påförts ämbetsverket för att därefter överfö- ras till en landskapsmyndighet genom en förordning utfärdad av republikens president, en så kallad överenskommelseförordning. Orsaken kan vara att behörigheten inom rättsområdet är delad mellan rikets och landskapets myndigheter i självstyrelselagen och att det är mest ändamålsenligt att en landskapsmyndighet sköter förvaltningen. Eftersom riksdagen inte har rätt att genom lag påföra en landskapsmyndighet förvalt- ningsuppgifter så är överenskommelseförordningen ett viktigt instrument för att reglera förvaltningsbehörigheten i de fall då det är nödvändigt att avvika från huvudregeln i självstyrelselagen (förvaltningsbehörigheten följer lagstiftningsbehörigheten). Riksdagen kan endast påföra landskapsmyndigheterna förvaltningsuppgifter i självstyrelselagen, som antas i grundlagsordning och genom likalydande beslut i riksdagen och lag- tinget.

Vidare har till ämbetsverket överförs vissa uppgifter inom landskapets behörighet ge- nom en överenskommelseförordning. Landskapsregeringen och ämbetsverket har på motsvarande sätt som ovan kommit fram till att det är ändamålsenligt att ämbetsverket sköter dessa uppgifter. Ämbetsverket är exempelvis valregistermyndighet i fråga om lagtings- och kommunalval (1310/2019) samt sköter styrningen och tillsynen enligt la- gen om identifiering och registrering av djur (1069/2021).

Med stöd av självstyrelselagen ska det finnas en landshövding på Åland. Landshöv- dingen leder ämbetsverket. Landshövdingens roll och uppgifter i självstyrelsesystemet regleras särskilt i självstyrelselagen. En del av landshövdingens övriga uppgifter fram- kommer av andra författningar. Förslaget till lag om statens ämbetsverk innehåller ett antal bestämmelser om landshövdingen, både materiella och hänvisningsbestämme- lser, som förtydligar landshövdingens roll som rikets representant på Åland.

Inledningsvis vill ämbetsverket uttrycka sitt stöd för reformen och då särskilt för försla- get att ämbetsverkets verksamhet ska regleras i en egen lag, lagen om statens äm- betsverk på Åland. Ämbetsverket vill samtidigt understryka att det är viktigt att

säkerställa att det nya Tillstånds- och tillsynsverket alltid kan ge svenskspråkig service och stöd till de myndigheter på Åland som den samarbetar med.

2 Förvaltningsområde och styrning

2.1 Ämbetsverket hör till finansministeriets förvaltningsområde

I likhet med de övriga regionförvaltningsverken hör ämbetsverket enligt gällande lagstiftning till finansministeriets förvaltningsområde. Till finansministeriets förvaltningsområde hör också myndigheten för digitalisering och befolkningsdata (MDB). MDB:s förvaltningsuppgifter sköts på Åland av ämbetsverket som är personuppgiftsansvarig för befolkningsdatasystemet.

Finansministeriets förvaltningsområde är allmänt och övergripande och innefattar alla de förvaltningsuppgifter som ämbetsverket sköter, förutom i fråga om Ålandsdelegationens verksamhet. Enligt ämbetsverket är det ändamålsenligt att ämbetsverket även i fortsättningen hör till samma förvaltningsområde som de centrala myndigheter inom vars område ämbetsverket sköter tjänsterna på Åland. Ett undantag är Ålandsdelegationen som är en självständig myndighet, vars verksamhet hör till justitieministeriets förvaltningsområde. Ålandsdelegationens verksamhet ingår i justitieministeriets budget.

Det är viktigt att säkerställa att ämbetsverket får tillräckligt med resurser så att ämbetsverket kan upprätthålla motsvarande servicenivå som övriga regionförvaltningsverk samt de statliga myndigheter vars uppgifter ämbetsverket ska sköta på Åland. Eftersom ämbetsverket är en jämförelsevis mycket liten myndighet med få kunder saknas möjlighet till "stordriftsfördelar." För ämbetsverkets del innebär detta att en tjänst som produceras vid ämbetsverket kostar mer än vad motsvarande tjänst kostar att producera i övriga landet. Ämbetsverkets erfarenhet är att finansministeriet har god kännedom om ämbetsverkets speciella ställning och verksamhetsförutsättningar och därför säkerställer att ämbetsverket har tillräckliga ekonomiska resurser för att sköta sina uppgifter. Med stöd av grundlagen ska invånarna på Åland ha jämlika rättigheter till tjänster och nivån på servicen ska motsvara nivån i övriga delar av landet, även om det kostar mer att producera tjänsterna på Åland.

2.2 Styrning av Statens ämbetsverk på Åland

Den allmänna administrativa styrningen av Statens ämbetsverk på Åland hör till finansministeriet liksom enligt gällande lagstiftning. Den allmänna styrningen sköts genom allmänna anvisningar och reglementen. Den individuella styrningen förverkligas genom resultatavtal mellan ämbetsverket och finansministeriet och som görs upp i samarbete med de ministerier inom vars verksamhetsområde ämbetsverket sköter förvaltningsuppgifter.

I 5 § i lagförslaget regleras de övriga ministeriernas funktionella styrning, samarbetet och stödet för ordnandet av och tillgången till statlig service. Bestämmelsen är nödvändig och grundläggande för ämbetsverkets möjligheter att tillhandahålla motsvarande tjänster och service som i övriga delar av landet. Det är varken ändamålsenligt eller ekonomiskt försvarbart om ämbetsverket själv måste upphandla exempelvis datadata-system. I många fall behöver systemen dessutom vara i realtid integrerade med de centrala datasystem som har byggts upp på nationell nivå för att samma service ska kunna ges på Åland som i övriga landet. En viktig konsekvens av bestämmelsen är att ministerierna och de centrala ämbetsverken vid utvecklandet av servicen och tjänsterna måste ta hänsyn till att Statens ämbetsverk på Åland är en svenskspråkig myndighet som verkar i en enspråkigt svensk omgivning.

Ämbetsverket behöver också stöd från de andra ministerierna på respektive ministeriums sakområde i form av allmän information, utbildning och rådgivning i enskilda frågor.

3 Ämbetsverkets ledning

3.1 Utnämning av landshövdingen

3.1.1 Förslaget

Under avsnitt 2.1.3 Statens ämbetsverk på Åland i kapitlet med nulägesbeskrivningen på s. 63–64 i förslaget till proposition finns en kort beskrivning av gällande bestämmelser om landshövdingen. Det anges att bestämmelser om landshövdingen och Ålandsdelegationen finns i självstyrelselagen. Vidare hänvisas till lagen om regionförvaltningsverken och statstjänstemannalagen och statstjänstemannaförordningen. Enligt motiveringen hör tjänsten som landshövding till de högre tjänster som nämns i 26 § i tjänstemannalagen och 28 § i statstjänstemannaförordningen och närmare bestämmelser om utnämningförfarandet och behörighetsvillkoren för dessa tjänster finns i 8 § 2 mom. i statstjänstemannalagen. Det anges därefter att det i 8 kap. i självstyrelselagen föreskrivs bland annat om utnämning av landshövding, tjänsteförrättande landshövding och entledigande av landshövdingen.

I 9 § i förslaget till lag om statens ämbetsverk har en hänvisning till självstyrelselagen, liksom statstjänstemannalagen tagits in:

9 § Tillsättning av tjänster

Bestämmelser om landshövdingen, som är chef för Statens ämbetsverk på Åland, finns i självstyrelselagen för Åland (1144/1991). I statstjänstemannalagen (750/1994) finns närmare bestämmelser om utnämningförfarandet och behörighetsvillkoren för landshövdingen....

I 6 a § i statstjänstemannalagen anges:

En tjänst ska förklaras ledig att sökas innan den tillsätts.

Ett meddelande om att en tjänst är ledig att sökas ska offentliggöras på riksnivå, om inte något annat föreskrivs i denna lag. Ansökningstiden är minst 14 kalenderdagar.

Genom förordning av statsrådet utfärdas närmare bestämmelser om hur tjänster och tjänsteförhållanden för viss tid ska förklaras lediga att sökas.

I 8 § 2 mom. i statstjänstemannalagen anges:

Utöver bestämmelserna om allmänna behörighetsvillkor är särskilda behörighetsvillkor för de tjänster som avses i 26 § 3 och 4 punkten, med undantag av statssekreterare, högre högskoleexamen, sådan mångsidig erfarenhet som uppgiften förutsätter samt i praktiken visad ledarförmåga och erfarenhet av ledarskap.

3.1.2 Bakgrunden

Anledningen till att självstyrelselagen innehåller bestämmelser om utnämningen av landshövdingen är att detta finns med i Nationernas förbunds beslut från 1921 då Ålandsfrågan avgjordes. I beslutet anges om landshövdingen att garantier bör inflyta i självstyrelselagen som säkerställer att till landshövding utnämns en person som åtnjuter befolkningens förtroende. Beslutet följdes upp i Ålandsöverenskommelsen mellan Finland och Sverige enligt vilken "Ålandsöarnas landshövding skall utnämnas av Finska republikens president i samråd med Ålands Landstings ordförande. I händelse överenskommelse dem emellan icke kan träffas skall republikens president till landshövding utse någon person inom en förteckning på fem kandidater föreslagna av Landstinget, och vilka besitta nödvändiga förutsättningar för öarnas goda förvaltning och statens säkerhet."

Bestämmelsen i gällande självstyrelselag (52 §) om utnämningen av landshövdingen på Åland har i stort sett samma innehåll som Nationernas förbunds beslut. Eftersom självstyrelselagen ändras i grundlagsordning och genom likalydande beslut i lagtinget och i riksdagen så ger denna bestämmelse alltjämt ramarna för närmare bestämmelser på lägre nivå om utnämningen av landshövdingen.

3.1.3 Ändringsbehov

Den allmänna utvecklingen av Finlands rättsordning, särskilt rättsstatsprincipen men också tjänstemannarätten, förutsätter att det finns närmare bestämmelser om förfarandet och behörighetskrav och på lägre nivå. Det behövs bestämmelser om innehållet i utnämningsbeslutet, återkallande av utnämning, emottagande av ekonomiska och andra förmåner, tystnadsplikt, bisyssla, uppgifter om hälsotillstånd, förflyttning till annat arbete, tjänstledigheter, avslutande av tjänsteförhållande, permittering och

avstängning från tjänsteutövning. Samtidigt är det med hänsyn till bakgrunden till bestämmelsen i självstyrelselagen viktigt att landskapet och riket kommer överens om i vilka situationer talmannen ska höras och om samtycke ska inhämtas för någon åtgärd som innebär att landshövdingen inte kan sköta sina uppgifter.

Det ursprungliga syftet med utnämningsbestämmelsen – att säkerställa att till landshövding utnämns en person som åtnjuter befolkningens förtroende – är fortfarande betydelsefullt för relationerna mellan riket och landskapet.

Regleringen av den process som föregår talmannen och presidentens överläggning om utnämningen av landshövdingen har diskuterats ett flertal gånger i samband med att landshövdingen utnämns under 2000-talet. Alternativa sätt att reglera saken har också diskuterats i arbetet med att revidera självstyrelselagen. Hittills har inte enighet uppnåtts. Båda parter har goda argument för sina ståndpunkter varför det har varit svårt att hitta en kompromiss.

3.1.4 Utgångspunkter för en kompromiss

Ämbetsverkets och nuvarande landshövding anser att det finns några utgångspunkter som lämpligen kan läggas till grund för en kompromiss.

En lösning bör respektera NF beslutet och Ålandsöverenskommelsen och vara trogen syftet med bestämmelsen i självstyrelselagen. Avsikten var att ge landskapet stort inflytande i valet av landshövding. Om närmare bestämmelser antas och ändras på lägre nivå och om dessa på ett avgörande sätt påverkar valet av landshövding eller dennes tjänsteutövning kan det finnas anledning att överväga om det är frågor som talmannen lämpligen borde ha ett inflytande över. I så fall bör detta uttryckligen regleras i lag eller förordning.

Den gällande bestämmelsen i självstyrelselagen utesluter inte en närmare reglering i syfte att iaktta rättsstatliga principer såsom att förfarandet bygger på lag, är transparent och förutsägbart. På grund av självstyrelselagens grundlagsnatur och lagens ändringsbestämmelse är det inte ändamålsenligt att ta in en närmare reglering i självstyrelselagen. Sådana bestämmelser behöver oftare uppdateras. Mot denna bakgrund bör bestämmelsen i självstyrelselagen fortsättningsvis ha en allmän utformning och i likhet med nuläget endast ge ramarna för processen.

Närmare bestämmelser om exempelvis utnämningsprocessen kan därför tas in i författningar på lägre nivå, det vill säga i lag eller förordning beroende på vad som regleras. Rättsordningens systematik bör dock så långt som möjligt följas. Rätt lag för närmare bestämmelser om utnämningen av landshövdingen torde i likhet med andra statliga höga tjänstemän vara tjänstemannalagen. Detta utesluter inte att tjänstemannalagen kompletteras med bestämmelser som enbart gäller för landshövdingstjänsten. Från landskapets sida har föreslagits att en särskild lag antas som bara gäller

landshövdingen. Med beaktande av bakgrunden till bestämmelsen om landshövdingen i självstyrelselagen kan också ett sådant alternativ vara möjligt.

En närmare kodifiering av utnämningsprocessen och behörighetskraven för landshövdingen på lägre författningsnivå borde mot bakgrund av och med respekt för NF:s beslut, Ålandsöverenskommelsen och självstyrelselagen göras utgående från en överenskommelse mellan rikets och landskapets myndigheter. En möjlig lösning är att bifall begärs av lagtinget eller samtycke av landskapsregeringen till bestämmelserna. Ett liknande förfarande finns i 42 § självstyrelselagen. Denna förutsätter landskapsregeringens samtycke till bestämmelser om den språkkunskap som krävs för statsanställda på Åland genom en förordning som antas av statsrådet.

3.2 Behörighetskrav för förvaltningschefen

I 14 § 3 mom. i lagen om regionförvaltningsverken bestäms: *I fråga om behörighetsvillkoren för tjänsterna inom regionförvaltningsverken föreskrivs genom förordning av statsrådet.* I 16 § 1 mom. 1 punkten i statsrådets förordning om regionförvaltningsverken anges: *Behörighetsvillkor för tjänsterna vid regionförvaltningsverket är för en direktör för ett ansvarsområde och för förvaltningsdirektören högre högskoleexamen, i praktiken visad ledarförmåga och erfarenhet av ledarskap samt sådan mångsidig erfarenhet som uppgiften kräver.*

I ett besvärssärende angående tillsättningen av ny förvaltningschef för Statens ämbetsverk på Åland 2003 ansåg Ålands förvaltningsdomstol att de ovan återgivna bestämmelserna var tillämpliga i fråga om behörighetskraven för tjänsten som förvaltningschef för Statens ämbetsverk på Åland. Med hänvisning till 8 § 4 mom. i statstjänstemannalagen, enligt vilken behörighetsvillkor för statstjänster endast kan utfärdas genom lag eller statsrådets förordning, kommer domstolen fram till att ämbetsverket inte kan ställa som behörighetskrav att den som utses ska inneha en juris kandidat (magister)examen. Kravet på en juris kandidatexamen för förvaltningschefen finns infört i ämbetsverkets arbetsordning.

Av ämbetsverkets anställda har tre en juristexamen för närvarande. För att alltid kunna betjäna i notarius publicus-ärenden så har det hittills bedömts som nödvändigt att tre av tjänsterna vid ämbetsverket kan förordnas till notarius publicus. För ett sådant förordnande krävs en annan högre högskoleexamen i juridik än magisterexamen i internationell och komparativ rätt. Eftersom behörighetskraven för landshövdingstjänsten inte innefattar en juristexamen, och då en sådan ändring förutsätter lagtingets bifall, är det desto viktigare att krav på juristexamen för förvaltningschefstjänsten införs i lag eller i en statsrådsförordning. Statens ämbetsverk på Åland är numera den enda myndigheten på Åland som kan erbjuda notarius publicus-tjänster.

3.3 Ämbetsverkets förslag

Den bestämmelse som ingår i lagförslagets 9 § i lagen om statens ämbetsverk på Åland innehåller hänvisningar till självstyrelselagen och till statstjänstemannalagen. Med hänsyn till gällande systematik och det som sägs ovan är det en ändamålsenlig lösning.

Vad som ska regleras närmare om utnämningen av landshövdingen behöver lösas genom en skild överenskommelse mellan landskapets och rikets myndigheter, förslagsvis på ett sätt som respekterar såväl moderna rättsstatliga principer som den modell som fördes fram och godkändes i Nationernas förbund och som fortfarande finns i självstyrelselagen.

Krav på juristexamen för förvaltningschefstjänsten föreslås införas i lagen om statens ämbetsverk på Åland eller i en förordning av statsrådet.

4 Ämbetsverkets verksamhetsområden

4.1 Förvaltningsuppgifter

4.1.1 Lagtexten

I 3 § i förslaget till lag om statens ämbetsverk på Åland anges vilka verksamhetsområden och uppgifter som ämbetsverket sköter:

- 1) folkbokföring,
- 2) notarius publicus uppgifter,
- 3) förmyndarverksamhet,
- 4) skatteuppbörd,
- 5) alkoholförvaltning,
- 6) trafikförvaltning,
- 7) lantbruksförvaltning.

Statens ämbetsverk på Åland ansvarar för vissa rättsskyddsuppgifter enligt vad som särskilt föreskrivs.

Statens ämbetsverk på Åland sköter tillsammans med landskapet och andra riksmyndigheter inom landskapet Åland samordningen av beredskap och beredskapsplanering, främjandet av kommunernas beredskapsplanering, ordnandet av beredskapsövningar och samarbetet i anslutning till detta. Bestämmelser om uppgifterna för landshövdingen och Statens ämbetsverk på Åland när det gäller beredskap inför undantagsförhållanden och befolkningsskydd i landskapet Åland utfärdas särskilt.

Statens ämbetsverk på Åland är sekretariat för Ålandsdelegationen och kan även ha andra särskilt föreskrivna uppgifter.

4.1.2 Konsument- och konkurrensrättsliga frågor

I 3 § i förslaget till lag om statens ämbetsverk på Åland saknas konsument- och konkurrensrättsliga frågor som ämbetsverket sköter sedan tidigare. Ämbetsverkets förvaltningsansvar för konsument- och konkurrensfrågor har dock beaktats i förslagen till ändringar i speciallagarna och motiveringarna i bilaga 5 i remissförfrågan på Utlåtande.fi. Ämbetsverket anser att de förvaltningsuppgifter som ämbetsverket har skött i fråga om konsument- och konkurrensrättsliga frågor även i fortsättningen bör höra till ämbetsverkets förvaltningsuppgifter. Åland är ett naturligt avgränsat marknadsområde på grund av det svenska språket, geografin, men framför allt för att Åland har egen lagstiftningsbehörighet när det gäller näringsverksamhet, med vissa undantag. Detta medför att tillsyn och övervakning behöver ske lokalt av en svenskspråkig tjänsteman som har bra kunskap om de åländska företagen och deras verksamhet. Myndigheten bör dessutom finnas tillgänglig på Åland för att kunna ge information och annan service till konsumenter och näringsidkare.

Ett från konsumenterna viktigt delområde av konsumenträtten är konsumentskyddsregleringen för fastighetsmäklarverksamhet. Det är med hänsyn till behörighetsfördelningen i självstyrelselagen ett problematiskt område. I rikets lagstiftning är det svårt att avgöra vilka bestämmelser som är att hänföra till konsumenträttslig reglering och vilka bestämmelser som är att betrakta som näringsrättslig reglering och som därför hör till landskapets behörighet. Den här otydligheten gör det svårt för konsumenterna att avgöra till vilken myndighet som de ska vända sig till när de vill klaga över en fastighetsmäklares förfarande. Ämbetsverket anser därför att behörigheten att utöva tillsyn över fastighetsmäklarverksamhet med fördel kan samlas hos en och samma myndighet. Det smidigaste sättet att göra det är att överföra förvaltningsbehörighet genom en överenskommelseförordning från ämbetsverket till landskapsregeringen eller tvärtom. Med en sådan lösning behöver ingen ändring göras i självstyrelselagen. Oberoende av att detta delområde regleras i en överenskommelseförordning anser ämbetsverket att konsument- och konkurrensfrågor ska införas som en punkt under 3 § i förslaget till lagen om statens ämbetsverk på Åland.

I ett utkast till proposition som den 3 juli 2024 av inrikesministeriet sänts ut på remiss föreslås en reform av penningspelsystemet. Enligt förslaget ska till den nya tillstånds- och tillsynsmyndigheten överföras tillsynsuppgifter över penningsspel. Behörigheten över penningsspelsverksamhet är delad mellan riket och landskapet. Ämbetsverket påminner om att konsument- och konkurrensrättsliga frågor på Åland enligt gällande lagstiftning sköts vid Statens ämbetsverk på Åland. Det är därför ändamålsenligt att tillsynen över de delar av penningsspelverksamheten som hör till rikets behörighet utövas vid ämbetsverket. Detta bör förtydligas i propositionen på lämpligt sätt.

4.1.3 Alkoholförvaltning

Till ämbetsverkets uppgifter hör förvaltningsuppgifter beträffande detaljhandel och marknadsföring av alkohol. Med stöd av behörighetsfördelningen i självstyrelselagen hör *tillstånd till utskänkning av alkoholdrycker* till landskapets lagstiftningsbehörighet (SjL 18 § 13 punkten).

I förslagets lag om ändring av alkohollagen (lagförslag 1 under Social- och hälsovårdsministeriets ansvarsområde anges i 47 § att Statens ämbetsverk tar emot anmälan i fråga om detaljhandel med alkoholdrycker i landskapet Åland. Bestämmelsen har rubriken "Detaljhandel med och servering av alkoholdrycker på fartyg och luftfartyg i utrikestrafik." Det är ändå inte helt tydligt om det med bestämmelsen avses att statens ämbetsverks förvaltning ska gälla detaljhandel ombord på fartyg i utrikestrafik. En sådan behörighet för ämbetsverket skulle vara naturlig i fråga om fartyg i utrikestrafik med hemort på Åland eftersom behörigheten gällande serveringstillstånd hör till landskapets behörighet. (Ämbetsverket är samtidigt förvaltningsmyndighet i fråga om fartygsregisterärenden).

I förtydligande syfte borde motiveringen kompletteras så att det uttryckligen framgår att landskapets myndigheter har lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet beträffande utskänkning av alkoholdrycker på Åland och att detta även gäller på fartyg i utrikestrafik om fartyget är registrerat med hemort på Åland. (I Ålandsdelegationens utlåtande 30/21 bekräftas att landskapet har denna behörighet).

Motsvarande oklarhet angående tillsynen finns i 60 § i samma lag. Ämbetsverkets tillsynsuppgift bör förtydligas. Även i detta fall kan motiveringen till 60 § kompletteras i förtydligande syfte angående landskapets förvaltningsbehörighet på fartyg i utrikestrafik med hemort på Åland.

4.1.4 Beredskap inför undantagsförhållanden

I beredskapslagen, räddningslagen, lagen om regionförvaltningsverken med flera lagar finns bestämmelser som utpekar ämbetsverket som ansvarig förvaltningsmyndighet. I rikslag kan också bestämmelser om beredskap inför undantagsförhållanden utfärdas att gälla på Åland för kommuner och räddningsmyndigheten, vilken också räknas som en kommunal myndighet.

Utöver detta skulle det också vara ändamålsenligt att ämbetsverket är den myndighet som kan bistå inrikesministeriet vid verkställandet av beslut på Åland. För detta behövs en uttrycklig bestämmelse. I 12 § föreslås visserligen att ämbetsverket är skyldig att ge andra riksmyndigheter handräckning men detta gäller endast om bestämmelser om detta har utfärdats särskilt. Det föreslås därför att en generell bestämmelse tas in i lagen om ämbetsverkets uppgift att på begäran verkställa inrikesministeriets beslut i fråga om beredskap inför undantagsförhållanden.

I några fall där ämbetsverket, i rollen av regionförvaltningsverk, har skött förvaltningsuppgifter så har uppgifterna genom lag förts över till välfärdsområden. Eftersom Åland inte ingår i eller hör till ett välfärdsområde har ändringarna inneburit att rättsläget har blivit oklart. Det finns alltså ingen ansvarig myndighet utpekad för uppgifterna på Åland. De aktuella bestämmelserna behöver ändras i samband med att beredskapslagstiftningen revideras.

För att undvika att den här typen av oklarhet uppstår i framtiden borde det övervägas om statens ämbetsverk i en generell bestämmelse kan utpekas till en myndighet som ansvarar för förvaltningsuppgifter som staten ansvarar för men där den myndighet som utpekas inte har förvaltningsbehörighet på Åland. En sådan bestämmelse kunde exempelvis vara till hjälp när lagstiftaren har förbisett att myndigheterna i vissa fall har organiserats annorlunda på Åland.

4.1.5 Tillsyn i barnskyddsfrågor och förvaltningsklagan

Den nuvarande behörighetsfördelningen inom barnskyddsärenden leder till problem och oklarheter för klienterna. Tillsynen i socialvårdsärenden är delad mellan riket och Åland. Handläggningen av en förvaltningsklagan har tidigare lagstiftning ansetts höra till ämbetsverkets behörighet om klagomålet gäller ett administrativt ingrepp i den personliga friheten. Uppgiften hörde då till regionförvaltningsverkets behörighet. Från den 1 januari 2023 har behörigheten övergått till välfärdsområdena som Åland inte omfattas av. Fördelningen av behörighet på olika myndigheter blir särskilt problematisk då ett ärende innehåller olika frågor/aspekter som är svåra att separera och bedöma åtskilt. Ett omhändertagande av ett barn mot föräldrarnas vilja är riksbehörighet medan andra delar av socialvården hör till landskapets behörighet.

Med hänvisning till detta bör behörighetsfördelningen klargöras för att trygga klienternas möjlighet att använda sig av förvaltningsklagan. Ämbetsverket anser att all tillsyn i barnskyddsärenden bör höra till en och samma myndighet. När speciallagstiftningen kompletteras så bör de uppgifter som rör barnskyddet på Åland och som i nuläget hör till välfärdsområdena överföras till ämbetsverket. Samma uppgifter föreslås i nästa steg överföras genom en överenskommelseförordning till en landskapsmyndighet (ÅMHM). En sådan överföring förutsätter landskapsregeringens samtycke.

4.1.6 Ämbetsverkets förslag

Ämbetsverket anser att konsument- och konkurrensfrågor ska höra till ämbetsverkets verksamhetsområde och att en särskild punkt om detta införs under 3 § i förslaget till lag om statens ämbetsverk på Åland. Ämbetsverket föreslår vidare att tillsynen över de delar av penningsspelsverksamhet som hör till rikets behörighet ska höra till ämbetsverket verksamhetsområde. Detta bör förtydligas i propositionen på lämpligt sätt.

Ämbetsverket föreslår att generella bestämmelser tas in i lagen om statens ämbetsverk på Åland enligt följande: "Ämbetsverkets ska på begäran ge handräckning till

inrikesministeriet. På inrikesministeriets begäran ska ämbetsverket verkställa inrikesministeriets beslut i ärenden som gäller beredskap inför och under undantagsförhållanden.”

Lagen om statens ämbetsverk borde vidare kompletteras med en generell bestämmelse som utpekar ämbetsverket till en myndighet som ansvarar för de förvaltningsuppgifter som staten ansvarar för men där den myndighet som utpekas inte har förvaltningsbehörighet på Åland. En alternativ lösning är att Tillstånds- och tillsynsverket ges en allmän förvaltningsbehörighet på Åland för de fall då den/de myndighet/myndigheter som sköter förvaltningen i övriga landet saknar förvaltningsbehörighet på Åland. Oberoende av den lösning som väljs är det nödvändigt att säkerställa att det alltid finns en ansvarig myndighet som har förvaltningsbehörighet. Syftet är dels att skydda invånarnas rätt till myndigheternas tjänster¹ dels att trygga de statliga myndigheternas möjlighet att verkställa sina beslut.

4.2 Utökat samarbete för att spara resurser

I allmänhet så måste all myndighetsutövning vara reglerad i lag. Fördelningen av lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten i självstyrelselagen innebär att när landskapet har behörighet så utesluter det rikets behörighet och vice versa. Det innebär dock inte att landskapets och de statliga myndigheterna på Åland inte kan bistå varandra och bedriva samarbete. Det är av många skäl ändamålsenligt och ofta nödvändigt. Nedan följer några exempel där samarbete redan bedrivs eller där det enligt ämbetsverkets mening behöver utvecklas.

Ämbetsverket har god erfarenhet av samarbetet med landskapsmyndigheterna när det gäller exempelvis alkoholförvaltningen. Genom ett informellt informations- och kunskapsutbyte stöder myndigheterna varandras arbete, såväl sinsemellan som gentemot kunderna. Ämbetsverket och Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet använder dessutom samma datasystem - Allu, vilket underlättar samarbetet samtidigt som detta innebär en märkbar effektivisering av resurserna. För kunden underlättar också användningen av Allu rapporteringen till myndigheterna. Det kan finnas anledning att överväga möjligheten att i lagstiftningen om alkoholförvaltningen ta in en sekretessbrytande bestämmelse som möjliggör utbyte av information mellan landskapets och rikets myndigheter.

Även när det gäller lantbruksförvaltningen har ämbetsverket positiva erfarenheter av samarbete mellan myndigheterna. Myndigheterna kan bland annat planera gemensamma tillsyns- och övervakningsbesök vilket gör arbetet mer effektivt och säkrare ur arbetsskyddssynpunkt.

¹ Statens ämbetsverk på Åland har exempelvis i väntan på en ändring av självstyrelselagen förordnat läkare för att möjliggöra beslutsfattande vid Ålands hälso- och sjukvårdsmyndighet i enlighet med mentalvårdslagen (1990/116) på Åland. Beslutet saknar koppling till de verksamhetsområden som ämbetsverket sköter med stöd av lag.

Ett tredje förvaltningsområde där samarbete finns men där det kunde utvecklas längre, är fordonsskatteförvaltningen vid ämbetsverket och landskapets Fordonsmyndighet. Vid fordonsskattemyndigheten har ett omfattande arbete inletts med att modernisera datasystemen. Eftersom fordonsskattemyndigheten inte använder Traficoms datasystem måste ämbetsverket upphandla nya datasystem som är anpassade till det informationsutbyte som behöver ske mellan ämbetsverket och fordonsskattemyndigheten. Förhoppningsvis kan båda myndigheternas arbete effektiveras som en följd av det fleråriga projektet.

Flyttningsanmälningar är ett fjärde område där det finns resurser att spara genom att utveckla informationsutbytet mellan ämbetsverket och landskapets inrättning Åland Post. Flyttningsanmälningar ska registreras både i MDB:s register och hos Posten Åland. Redan i nuläget utbyts information om flyttningsanmälningarna för att kunderna ska slippa anmäla flyttning vid två olika inrättningar. Informationen hanteras i flera steg, delvis analogt. Det leder till ett tidsödande manuellt merarbete. Resurser kan sparas om informationen kunde utbytas digitalt mellan Åland Post och ämbetsverket. Ämbetsverket föreslår därför att Åland Post ges samma rätt att registrera i MDB:s system som posten har i övriga delar av landet. Det föreslås vidare att ämbetsverket ges möjlighet att överföra flyttningsanmälningar digitalt till Åland Post. Utbytet av digital information skulle trygga att såväl landskapets som rikets myndigheter har aktuell och korrekt information om flyttningar. Samtidigt effektiveras arbetet både vid Åland Post och ämbetsverket.

4.3 Övrigt

Statens ämbetsverk har som regionförvaltningsverk haft uppgifter inom hälso- och sjukvård, bland annat med stöd av lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (559/1994). Samtliga uppgifter inom hälso- och sjukvård som i lagstiftningen har ålagts regionförvaltningsverken har genom en överenskommelseförordning (1179/2009) överförts till Ålands landskapsregering i en generellt utformad överenskommelseförordning. På grund av bestämmelsens utformning är det svårt att överblicka i vilka lagar det finns uppgifter för regionförvaltningsverken inom hälso- och sjukvårdsområdet. Eftersom dessa lagar nu ändras behöver en ny överenskommelseförordning beredas. Ämbetsverket föreslår att uppgifterna som överförs till landskapsregeringen i den nya förordningen specificeras noggrant. Den nya överenskommelseförordningen kan reglera överföringen av förvaltningsuppgifter från den nya statliga tillstånds- och tillsynsmyndigheten direkt till Ålands landskapsregering (inte via ämbetsverket). Samtidigt kan administrationen förenklas i fråga om fakturering och betalning för de kostnader som landskapet har för skötseln av förvaltningsuppgifterna.

När det gäller hälso- och sjukvård, brand- och räddningsverksamhet samt annan verksamhet som den nya myndigheten övertar ber ämbetsverket att särskild uppmärksamhet ägnas åt att Åland inte ingår i något välfärdsområde samt att landskapet har egen behörighet, med vissa undantag på dessa rättsområden.

Slutligen vill ämbetsverket lyfta fram att avsaknaden av ett serviceställe för arbetskyddet på Åland är otillfredsställande. Även om Sydvästra Finlands regionförvaltningsverk med god frekvens är på Åland för att utöva tillsyn över arbetskyddet på Åland är det en brist att det inte finns en tjänsteman på Åland som kan ta emot besök. Det innebär i praktiken en högre tröskel för att kontakta arbetskyddsmyndigheten då det finns arbetsskyddsproblem som en anställd vill fråga om eller anmäla. Ämbetsverket har möjlighet att erbjuda ett arbetsrum för en arbetsskyddsinspektör om Sydvästra Finlands regionförvaltningsverk (eller från 2026 Tillstånds- och tillsynsverket) vill placera en anställd på Åland.

Mariehamn, den 30 augusti 2024.

Landshövding

Marine Holm-Johansson